

УДК 1:37 (338.486)

*Драпушко Р.Г.**Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова*

ГУМАНІСТИЧНА СВІТОГЛЯДНО-ІДЕОЛОГІЧНА ПАРАДИГМИ В СУЧАСНІЙ ТУРИСТИЧНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

Автор обґрунтовує висновок про те, що демократичне суспільство утверджує нову світоглядно-ідеологічну парадигму розвитку туризму – гуманістично, людинолюбну і людиноформуючу. Центром цієї парадигми є людина як суб'єкт власної життєдіяльності, найголовніша цінність цивілізації. Ця парадигма формується і входить у практику туризму одночасно з формуванням демократичного суспільства. В сучасних умовах вона здійснюється під детермінуючим впливом ряду чинників: суспільне неприйняття тоталітарних (авторитарних) форм державного устрою й зростання авторитету демократичних перетворень у європейському просторі; зростання суспільної цінності людини в українському суспільстві та в європейському просторі; зміцнення довіри народів і культур, налаштованість на співпрацю, протидію тероризму, війнам і агресіям як домінуюча орієнтація розвитку в період глобалізаційних суспільних змін; інтенсифікації міжкультурних комунікацій, зростання потреби людей у пізнанні один одного, налаштованості на співпрацю; утвердження авторитету загальнолюдських цінностей та потреба їх реалізації засобами туризму.

Ключові поняття: людина, культура, туризм, освіта, виховання.

Драпушко Р. Г. Гуманистическая мировоззренчески-идеологическая парадигмы в современной туристической политике государства: становление и реализация. Автор обосновывает вывод о том, что демократическое общество утверждает новую мировоззренчески-идеологическую парадигму развития туризма - гуманистически, человеколюбивую и людиноформуючу. Центром этой парадигмы является человек как субъект собственной жизнедеятельности, самая главная ценность цивилизации. Эта парадигма формируется и входит в практику туризма одновременно с формированием демократического общества. В современных условиях она осуществляется под детерминирующим влиянием ряда факторов: общественное неприятие тоталитарных (авторитарных) форм государственного устройства и рост авторитета демократических преобразований в европейском пространстве; рост общественной ценности человека в украинском обществе и в европейском пространстве; укрепление доверия народов и культур, настрой на сотрудничество, противодействие терроризму, войнам и агрессию как доминирующая ориентация развития в период глобализационных общественных изменений; интенсификации межкультурных коммуникаций, рост потребности людей в познании друг друга, настроенности на сотрудничество; утверждения авторитета общечеловеческих ценностей и необходимость их реализации средствами туризма.

Ключевые понятия: человек, культура, туризм, образование, воспитание.

Drapusko R. Humanist ideological and ideological paradigms in modern state tourism policy: formation and realization *The author substantiates the conclusion that a democratic society establishes a new ideological and ideological paradigm of tourism development - humanistic, human-minded and human-formative. The center of this paradigm is a person as the subject of his own life, the most important value of civilization. This paradigm is formed and is included in the practice of tourism simultaneously with the formation of a democratic society. In modern conditions, it is carried out under the deterministic influence of a number of factors: the social rejection of totalitarian (authoritarian) forms of state organization and the growing authority of democratic transformations in the European space; growth of social value of a person in the Ukrainian society and in the European space; the strengthening of the trust of peoples and cultures, the willingness to cooperate, the fight against terrorism, wars and aggressions as a dominant orientation of development during the period of global social change; the intensification of intercultural communication, the growth of people's needs in understanding each other, their willingness to cooperate; establishment of the authority of universal values and the need for their implementation by means of tourism.*

Key concepts: *people, culture, tourism and education.*

За своєю сутністю туризм – явище багатофункціональне. Він активно впливає на життя людей, організацію їх праці й відпочинку, а відтак – на економічний та соціальний розвиток суспільства. Виконуючи важливу соціально-економічну функцію, він відіграє вагомую роль у розвитку комунікаційної, просвітницької, оздоровчої, виховної, рекреаційної, екологічної та інших сфер життєдіяльності людини.

Багатогранність людської особистості відкриває багатоваріантність суспільно-історичного процесу в розвитку людини, суспільства та нації. Але будь-яка їхня спільна інтеграція може оформитися лише на тлі переборення ідеологічних процесів маніпуляції масовою свідомістю, яка глибинно деформувала процеси комунікації. Ці процеси призводить до появи, за висловом Маркузе, «одномірної свідомості», яка є глибинною передумовою зруйнування суб'єктивності в процесі відчуження. *Одномірна людина ототожнює світ «того, що має бути» (Sollen) зі «світом буття» (Sein) [1,302]. Відбувається явище безпосередньої ідентифікації індивіда з умовами його існування, що перекреслює сам факт існування його вільного внутрішнього світу. Він співвідносить своє існування лише з сучасним моментом, тим самим випадаючи з історії. Мислення одномірності також обмежує контакт зі світом поверховістю, не зачіпаючи глибинних структур та закономірностей. «Нас просто все ще немає, лише всередині нас є можливість зустріти щось більш тривале, звідки ми вирушаємо по шляху будівництва власної домівки»[2,31], – пише з цього приводу Е.Блох.*

Поряд з іншими визначеннями ХХ-ХХІ століття також називають часом панування *ідеологій*. Ідеологій, які майже завжди розглядали людину в якості засобу до встановлення того чи іншого типу панування – чи то національного, чи то класового, чи то бюрократичного[3,78]. Будь-якого, але обов'язкового такого, що протистояло б людській свободі, а відтак і справедливості. Ідеологія відучує людину вільно мислити та свідомо приймати рішення. Вона хоче привчити її покійно пристосовуватися до існуючих політичних і економічних умов, сформувати поверхове сприйняття пропагованої

дійсності як найкращої та незмінної. Ідеологія прагне перетворити людину на «суспільну сновиду», самозакоханого та всім задоволеного обивателя, байдужого до духовних запитів. Для цього часто використовуються та пропагуються різноманітні егоїстичні та нищі інтереси, що дозволяють будь-кому без особливих зусиль відчувати власну велич. Не випадково Гітлер наголошував, що найкраще вести пропаганду серед «суспільних сновидів» – морально втомлених, розумово спустошених, духовно «сонних» людей. Панівна ідеологія – будь-якого ґатунку – завжди прагне до знищення самосвідомості особистості, нав'язуючи фальшиві цінності на індивідуальному та суспільному рівні і в самій своїй суті протистоїть істині, добру та культурі. «Панування спирається в значній мірі на реальний апарат влади, а ідеологія створює цементуючий фактор руйнівної суспільної будівлі, який не можна недооцінювати» [4,51].

Домінування ритуалу над духом, сутністю людини, веде до панування тієї ж самої тоталітарної ідеології, іншої лише за формою: «Це фальшива свідомість. По суті вона є завісою, що знаходиться між суспільством та поглядом на нього» [5,175]. Ще Маркс звернув увагу, що головною рисою ідеологій є відстоювання та пропаганда інтересів виключно однієї з суспільних груп і класів начебто в якості загальнолюдських.

В Європі, починаючи з Нового часу, нація розуміється як носій суверенітету, а з XVIII ст. нація як родове співтовариство і нація як народ держави переплітаються. Місце суто етнічного зв'язку займає співтовариство демократичної волі – замість розуміння нації як родового зв'язку і до політичної єдності вона розуміється як нація громадян, що конститутивна для політичного громадянського співтовариства. Тобто відбувається поєднання національної ідентичності і демократично конституційованого громадянства. Нація громадян набуває своєї ідентичності не в етнічно-культурній подібності, але в практиці громадян, які активно використовують свої демократичні права на участь в політико-суспільному житті і комунікацію.

Людське співробітництво та комунікація в умовах соціальної, світоглядної, культурної, політичної та іншої багатоманітності можливе лише на основі цілком певної етики, а саме етики терпимості, яка визначає за людьми право на власну життєву та інтелектуальну позицію, яка саме духовну і культурну своєрідність розглядає як достоїнство, утворює цінність плюралізму та плюралізм як цінність. Великою небезпекою для особистості та суспільства є ідеологічний тоталітаризм, який формує й нав'язує на державному рівні стиль мислення та дій через маніпуляцію масовою свідомістю. Несправедливе репресивне суспільство намагається перетворити сутність людини на її економічний стан, національну приналежність, привести її у відповідність з пануючою ідеологічною системою. Тим самим людина перетворюється на певну ринкову ціну, на той прибуток, який вона отримує, на певні мовні вирази чи етнічні або ж ідеологічні традиції. Це призводить до ідентифікації особистості з тими стандартами, які пропагуються правлячою Верхівкою в якості найліпших. Ідеологія як явище прагне стати всепроникною та самодостатньою, переконаливши можливість існування не контролюваного нею внутрішнього світу особистості і усвідомлення людиною себе як громадянина. За допомогою підвладних засобів масової інформації відбувається ідеологізація усіх сфер дійсності. Ідеологія відлучує й забезпечує інтереси тих соціальних груп, які вона обстоює в якості універсальних, що неначебто відображають

інтереси усіх верств суспільства. Авторитарні та тоталітарні режими зацікавлені у пануванні ідеології на противагу світоглядному та суспільному плюралізмові, тому що людина, яка замкнута в структурах тотальної ідеології не здатна протистояти нав'язуваному порядку, оскільки можливість будь-якого спротиву передбачає наявність вільного внутрішнього світу. А ідеологія захоплюючи суспільне життя, поглинає й розчавлює людську особистість. Ідеологія розвиває нетерпимість, шовінізм, національну мегаломанію, ксенофобію та ненависть до усього інакшого.

Будь-яка нав'язана ідея, яка не зачіпає особистих та й іноді суто обивательських інтересів людини, обов'язково перетворюється на ідеологічний штамп, утвердити який в масах можливо або насиллям, або тотальною пропагандою, що ми не раз спостерігали і у вітчизняній, і в зарубіжній історії.

Але навіть у випадку перемоги подібних діянь, ідея, перетворена на *ідеологію*, ніколи глибоко не проникне у мислення та свідомість людини. Вона консервується, перетворюється на певний обряд, ритуал, якому віддають данину, але який існує десь поряд зі сферою повсякденного життя, фактично не зачіпаючи його.

Протистоїть цим деформаціям перш за все *принцип плюралізму*, взятий в найширшому значенні, як можливість для особистості, групи, етносу мати власні переконання, систему цінностей, можливість їх сповідувати в духовному плані і реалізувати в суспільному та політичному. Плюралізм є гарантією побудови правової держави та громадянського суспільства, трансформації державної влади з влади сили у владу права.

Основною вимогою до ідей та дій в рамках плюралізму є толерантність, відмова від насильства та нав'язування власної системи цінностей в якості єдино можливої. Породжуючи можливість найширшому духовному, політичному, професійному самовираженню, плюралістичне суспільство дає можливість повного самовираження особистості в будь-якій сфері, ідентифікації та солідаризації себе з іншими людьми та суспільством.

Визначальною початковою для ідей громадянської демократії та соціальної справедливості є ідея *індивідуальної особистої свободи*, захищеної юридичним правом. Ідея фундаментальної свободи людини як наділеного невід'ємними правами громадянина утворюється паралельно Великою Французькою революцією та англійським лібералізмом, реалізованої ними у конституційній, правовій та парламентській системах [7, s.312].

Різноманітні громадянсько-демократичні вчення, не зважаючи на певні ідейні розбіжності між собою, однозначно вказують на необхідність доповнення цінності індивідуальної свободи настільки ж фундаментальними цінностями *соціальної справедливості* та *міжлюдської солідарності*. Економічна нерівність, соціальне гноблення за наявності формально-юридичних свобод та національної державності, згідно громадянської демократії постають руйнівними факторами по відношенню до останніх, стимулюючи міжкласову ворожнечу і розпад нації на ворогуючі станові угруповання, оскільки держава, яка не забезпечує рівного захисту усієї сукупності прав, не репрезентує у своїй діяльності інтереси більшості наявних соціальних груп, не може бути консолідуючим суспільним та національним фактором.

Жодна людина не народжується з наперед визначеною причетністю до певної нації або держави і вродженою підозрою та ворожістю до інших. Коріння *ксенофобського націоналізму*, нетерпимості і, навпаки, толерантності і взаєморозуміння задаються «культурною програмою» суспільства. Розквіт ксенофобії, світоглядної нетерпимості та національної мегаломанії обов'язково призводять до маніпулювання масами за рахунок корисливого підігрівання з боку правлячих кланів не в міру роздутій «національній гордості». В тоталітарній державі, орієнтованій на конформізм, боротьба з усім інакшим, такі людські якості як «відмова від усілякої жорстокості, клановості, непокора тиранії більшості, чутлива інтелігентність, – здаються асоціальними та непатріотичними»[4,11].

Громадянська демократія констатує, що свобода як окремої людини, має такі спільноти зберігається доти, доки вона не заперече і не стоїть на заваді свободи інших. Водночас свобода, що не супроводжується солідарністю, розумінням взаємозалежності добробуту кожного від благоустрою іншого, врешті-решт перетворюється на руйнівне явище індивідуального егоїзму, тотального панування нічим не обмеженого індивідуально-приватного інтересу над суспільним. Громадянська демократія націотворчості є реальною альтернативою як тоталітарності олігархічного колективізму державно-бюрократичного «соціалізму», так і безмежному егоїстичному індивідуалізму ліберальних систем. У суспільному співжитті громадянська демократія вважає головною ситуацію компромісу, як між окремими індивідами, суспільними групами, так і у відносинах суспільства та особи. Саме терпимість до думок та ідей іншої людини, спільна взаємоповага та взаємопідтримка допомагає уникнути розбрату як в індивідуальних міжлюдських стосунках, так і в суспільстві. Сутністю солідарності є перш за все ідеї примирення, прощення, пошук того, що об'єднує, а не розділяє людей. Вона не може існувати лише як «кишенькова» солідарність певного класу, партії чи угруповання, бо це вже – *кланова корпоративність*.

Обов'язковою умовою існування і розвитку свободи, солідарності та справедливості, згідно концепції громадянської націотворчості є *демократія* – реальна участь народу в управлінні суспільством і державою. Античні греки, засновники демократії, виділяли три базових принципи її існування. Це: *рівність усіх перед законом, рівність прав для усіх громадян виконувати державні функції та свобода слова для усіх громадян*.

Демократія, як політичне втілення суспільної волі передбачає суцільне втягнення народу у вирішення суспільно-політичних проблем, спільне формування політичних цінностей та політичної культури. За своєю суттю вона протистоїть закріпленню сфери політичного управління за певною групою, вона є запереченням деполітизації народу. «Громадянин» у демократичній традиції визначально мислиться як феномен, нерозривно пов'язаний з феноменом нації, вкорінений у її історії, сучасному та майбутньому. На відміну від автономного, неполітизованого індивідуума, громадянин є частиною народного цілого, поєднаним з ним соціальною, політичною та культурно-духовною традицією. Таким чином, демократія – це не лише форма державного устрою, а і факт співучасті нації у діяльності держави.

По відношенню до різного роду меншин громадянське плюралістичне суспільство, побудоване за демократичними принципами, очікує від них готовності засвоїти культуру,

ь тому числі політичну, їхньої нової батьківщини, не відмовляючись при цьому від культурних форм, в яких вони зростали. Меншини обов'язково повинні сприймати засади громадянського суспільства і сформованих ним правової системи та політичної культури. Тобто очікується готовність і здатність виступити членами даного історичного співтовариства, його минулого та майбутнього, форм його життя та інститутів, в рамках яких мислять і діють його члени. Це вимога визнання мови та культури і вимога визнання тих інститутів суспільства, які сприяють формуванню та відтворенню громадян.

Ідентичність громадсько-політичної спільноти, на яку не повинні зазіхати меншини, тримається перш за все на вкорінених в політичній культурі правових принципах, а не на особливій етнічній формі життя. Форма функціонування будь-яких меншин повинна співпадати з принципами функціонування суспільства. В державах, які самовизначаються по національно етнічній ознаці і ставлять інтереси корінної нації вище інтересів особистості, немає місця ні для демократії, ні для права. Тоталітарний режим виникає і зміцнюється при умові домінування одного-двох принципів фальшованої свободи нації, народу, класу. Якщо щось і врятувало Європу від всезагального тоталітаризму, так це перемога громадянського, демократичного і правового начала над етнонаціональним, класовим, корпоративно-груповим, усвідомлення наднаціональної цінності демократії як умови для сталого націотворення та суспільно вагомої державності.

Будь-які масштабні та глобальні проекти аж нічого не варті, якщо вони не враховують інтереси кожної людини. Адже «народ», «нація», «спільнота» – це не якісь абстрактні величини. Вони складаються з окремих особистостей і їхні радість та горе, щастя та відчай, обов'язково відображаються і на загальносуспільному рівні. Для нації є згубним шлях дегуманізації, тотального одержавлення людини, яке перетворює її на засіб для побудови того чи іншого типу держави. Мета, задля якої є виправданими будь-які засоби, завжди протистоїть людяності та розвитку особистості, тобто тим факторам, без яких неможлива національна єдність. Найкраща національна ідея – це побудова такої держави, яка б несла щастя та добробут кожній людині, де кожен мав би найширші можливості для саморозвитку. Україна – це не якийсь політичний режим чи етнічна спільнота. Це перш за все Батьківщина, яка надає можливість людині гідно жити та розвиватися.

Громадянська демократія сповідує патріотизм, який є відчуттям відповідальності за власну свободу і обов'язково передбачає вільне мислення людини.

У зв'язку з цим важливим чинником є перетворення людини з підданого певного державного устрою на реального учасника політичного співтовариства. *Стан громадянина* фіксує демократичні права людини. Політичне співтовариство нації знаходить своє правове відображення у тому, що кожен у своїй недоторканності повинен знайти рівний захист і рівну повагу до себе, як до особистості, незалежно від етнічної чи культурної приналежності, а саме як громадянин, тобто як член суспільно-політичної спільноти. В традиції європейської культури та цивілізації це пов'язано з утвердженням права як механізму здійснення демократичної влади, як сукупності норм, що регулюють соціальне життя. Громадянсько легітимізоване право формує вільний характер людської свободи і дії, водночас обмежуючи егоїстичну та колективістську сваволу.

Громадянсько-правові норми в державі повинні складатися у результаті компромісу та консенсусу між різними зацікавленими групами, що забезпечить життєвість суспільства, та унеможливить деструктивні прояви. Вільним та демократичним є те суспільство, в якому усі громадсько-політичні та культурні традиції мають рівні права та вільний доступ до влади, культури, власності, інших матеріальних та духовних величин. Рівність означає рівність можливостей, доступу до них без будь яких обмежень. Відкрите суспільство об'єднане тим, що громадяни регламентують своє спільне життя у відповідності з тими принципами, котрі, оскільки вони засновуються на рівних інтересах кожного, можуть знайти обґрунтоване схвалення всіх. Воно структуроване відносинами взаємного визнання, в яких кожен може розраховувати на повагу до себе в якості вільного та рівного з боку усіх.

Ця модель виходить з того, що сучасна держава – це *демократія обговорення, компромісу та консенсусу*, що людина готова до усвідомлення себе громадянином. Тобто від тих, хто відносить себе до даної нації очікується готовність і здатність виступити членами даного політичного співтовариства, його минулого та майбутнього, форм його інститутів, в рамках яких мислять та діють його члени. Це вимога визнання мови, культури, цінностей та інститутів суспільства, які сприяють формуванню та відтворенню громадян. Таким чином, ідентичність громадсько-політичної спільноти тримається перш за все на вкорінених в політичній культурі етично-правових принципах, а не на особливій етнічній формі життя.

Світова демократія розглядає громадянську і соціально-політичну ідентичність в якості основного націо- та державотворчого фактору. Ліберальний підхід основного значення надає принципу індивідуальної свободи навзамін принципам справедливості і солідарності; комуністи ж, навпаки, прагнуть створити суспільну та національну єдність завдяки утвердженню принципів рівності та справедливості за рахунок обмеження свободи, що в обох випадках врешті-решт руйнує суспільну та національну солідарність. Єдність нації можлива лише у громадянському суспільстві, яке керується демократичними принципами. Нація розглядається перш за все як політична спільнота, об'єднана спільними політичними цінностями, нормами та культурою, збереженням національної єдності згідно цих принципів є поєднання у державній політиці базових громадянсько-демократичних цінностей свободи, справедливості, солідарності. Ці цінності мають однакове фундаментальне значення і нерозривно взаємопов'язані. Згідно концепції громадянської демократії, нація, як політичне ціле остаточно формується лише при умові ефективного функціонування демократії, оскільки саме вона у всіх своїх різновидах (як політичних так і виробничих) є необхідною основою створення і розвитку громадянського суспільства, формування в ньому широкої системи соціально-політичних взаємозв'язків, що цементують національну єдність.

Ми розглянули позитивний вплив туризму на розвиток суспільства та його значення: *політичне* – як фактору миру та співдружності; *економічне* – як джерела одержання прибутків, надходження коштів, збільшення валового національного продукту, стимулу розвитку багатьох суміжних галузей господарства, створення робочих місць і розбудови регіональних економік; *культурно-виховне* – як одного із засобів піднесення культурного рівня людини й суспільства в цілому, духовного збагачення,

збереження історичної пам'яті народу та його культурного спадку; *соціально-демографічне* – як фактора оздоровлення суспільства, продовження активного життя людини тощо.

Тож, безпосереднє спілкування представників різних країн і культур під час туристських обмінів, діяльність міжнародних туристських організацій, спрямована на посилення взаемокорисних культурних зв'язків між народами, – все це сприяє не лише взаємозбагаченню культур, а й зближенню народів, запобіганню конфліктів на культурно-релігійному ґрунті, утвердженню миру.

Туризм, таким чином, є надзвичайно багатоманітним явищем як і багатоманітна сама діяльність людини. Туризм виступає як основне джерело і найвищий прояв людської свободи, потреба розвитку творчості і сутнісних сил особистості, самопізнання себе як суб'єкта туристичного процесу, виявлення самодіяльності індивіда, відтворення людини у всій її багатоманітності та розвитку міжкультурної комунікації культур та індивідів. Й тільки тоді він забезпечує бажаний для людини результат, коли здійснюється на гуманістичній основі єдності національних і загальнолюдських цінностей.

Література:

1. Маркузе Г. Одномерный человек. Исследование идеологии Развитого Индустриального Общества. – М.: «REFL-book», 1994. – 368 с.
2. Bloch E. Das Prinzip Hoffnung. Bd I– Frankfurt am Main.: Suhrkamp, 1993.
3. Адорно Т., Хоркхаймер М. Диалектика просвещения. – М., СПб.: Медиум, Ювента, 1997. – 312 с.
4. Lafontaine O. Fortschritt und Solidarität. - Bonn: Reinbek Verlag, 2008. – 228 s.
5. Зінченко В.В. Людина, нація, держава. Від етносу до політичної нації // Практична філософія. – 2001. – №3. – С.156-170.
6. Habermas J. Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus. - Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2002. -195 s.

УДК: 342.924

Захаренко К.В.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ДЕРЖАВА ЯК СУБ'ЄКТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

Інформаційна безпека відіграє важливу роль в забезпеченні життєво важливих інтересів будь-якої країни. Метою її збереження є створення розгалуженого і захищеного інформаційного простору, охорона національних інтересів держави в умовах формування світових інформаційних мереж, захист економічного потенціалу країни від незаконного використання інформаційних ресурсів, реалізація прав громадян, установ та організацій на отримання, поширення і використання інформації. З огляду на виконання притаманних їй владних функцій держава є основним суб'єктом інформаційної безпеки суспільства. Але управління інформаційною інфраструктурою сьогодні розпорошене